

Department for Education. (2025). *Further education and skills: March 2025*. <https://www.gov.uk/government/statistics/further-education-and-skills-march-2025>

European Union. (2017). *Council recommendation on the European Qualifications Framework for lifelong learning*. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32017H0615\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32017H0615(01))

Fuller, A., & Unwin, L. (2003). Fostering workplace learning: Looking through the lens of apprenticeship. *European Educational Research Journal*, 2(1), 41–55. <https://doi.org/10.2304/eerj.2003.2.1.9>

Fuller, A., & Unwin, L. (2011). Vocational education in the spotlight: Back to the future for the UK's Coalition government? *Journal of Vocational Education & Training*, 63(2), 261–276. <https://doi.org/10.1080/14748460.2011.585879>

House of Commons Library. (2024). *Apprenticeships policy in England*. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/sn03052/>

Ofsted. (2025). *Further education and skills inspection: Toolkit, operating guides and information*. <https://www.gov.uk/government/publications/further-education-and-skills-inspection-toolkit-operating-guide-and-information>

УДК 373.5:37.014:004

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ НАВЧАННЯ «ПОЗА ТЕРИТОРІЯМИ»

Дар'я Вороніна-Пригодій,
науковий співробітник відділу порівняльної
педагогіки Інституту педагогіки
НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0003-0545-1727>
e-mail: voronina.pryhodii@gmail.com

Анотація. Розкрито сутність та механізми соціально-психологічної адаптації особистості в умовах навчання «поза

територіями» (cross-border learning) як детериторіалізованої освітньої моделі. Автор обґрунтовує перехід від інституційної до мережевої адаптації, зумовлений «атопічним» характером навчання та роз'єднанням фізичного місця перебування здобувача й освітньої юрисдикції. Доведено, що успішна адаптація в умовах перетину національних кордонів передбачає формування когнітивної мобільності, інституційної гнучкості та цифрової саморегуляції особистості. Висвітлено стратегічне значення позатериторіальної освіти як механізму резильєнтності для українських здобувачів, що забезпечує збереження інтелектуального капіталу в умовах глобальної турбулентності та війни.

Ключові слова: Соціально-психологічна адаптація, навчання «поза територіями» (cross-border learning), детериторіалізація освіти, цифрова ідентичність, мережева взаємодія.

Сучасна освітня парадигма відходить від традиційної прив'язки до фізичного місця, трансформуючись у детериторіалізовану систему, де ключовим стає феномен транскордонного навчання (Learning Beyond Borders) (Nuffic, 2025).

Варто зауважити, що поруч із широкою концепцією транскордонного навчання стрімко розвивається специфічний концепт навчання «поза територіями» (Cross-border learning), сутнісна відмінність яких полягає в глибині детериторіалізації та системності освітнього процесу. Якщо транскордонне навчання здебільшого акцентує на подоланні географічних меж через розширення доступу та мобільність, то навчання «поза територіями» постає як якісно нова архітектура освіти, що базується на декоплінгу – роз'єднанні суб'єктивного досвіду навчання та правової юрисдикції (Williamson & Hogan, 2021).

Головна різниця полягає в переході до «атопічного» навчання: на відміну від традиційного подолання кордонів (де точки «А» та «Б» залишаються фіксованими), транскордонне навчання за своєю суттю не має єдиного «рідного» місця, перетворюючи фізичну територію з організаційного центру на один із багатьох контекстів у глобальній мережі циркуляції знань (Edwards & Usher, 2021; Heller, 2022).

Отже, навчання «поза територіями» моделює систему, де цифрові екосистеми, алгоритми та мікрокваліфікації роблять адміністративні кордони функціонально прозорими, перетворюючи навчання на спосіб існування «цифрового номада» та забезпечуючи освітній суверенітет

нації навіть за умов втрати контролю над фізичною інфраструктурою (Вороніна-Пригодій, 2024; Pereira et al., 2025).

Навчання «поза територіями» – це сучасна форма організації освітнього процесу, яка пов'язана з перетином національних або регіональних кордонів та інтеграцію цифрових, інституційних і соціальних вимірів навчання, поєднуючи формальне, неформальне та інформальне навчання у динамічну реляційну мережу, де знання та компетентності здобувачів освіти циркулюють між цифровими платформами, закладами освіти та організованими групами здобувачів освіти, а навчання може здійснюватися віддалено через онлайн-курси, міжнародні програми обміну та цифрові сервіси, забезпечуючи функціонування освітнього процесу незалежно від фізичного розташування здобувачів та традиційних територіальних обмежень.

Саме ця детериторіалізація та перехід до мережевої взаємодії створюють унікальний психологічний контекст. Відсутність звичних територіальних обмежень, з одного боку, розширює можливості, а з іншого – вимагає від здобувача освіти якісно нових механізмів самоорганізації та ідентифікації. У цьому зв'язку постає гостра потреба дослідження того, як відбувається соціально-психологічна адаптація особистості, яка змушена конструювати свою освітню траєкторію та професійну ідентичність у віртуалізованому, глобально розподіленому просторі, де підтримка забезпечується не стінами закладу, а якістю зв'язків у мережі, з подальшим підтвердженням результатів навчання.

Оскільки навчання «поза територіями» визначається як динамічна реляційна мережа, соціально-психологічна адаптація особистості набуває принципово нового – мережевого – характеру. У цьому середовищі ключовими вузлами виступають не лише навчальні ресурси, а й соціальні взаємодії, що реалізуються через цифрові платформи, транснаціональні освітні програми та професійні спільноти. Такий підхід узгоджується з уявленням про освіту як мережеву систему, у якій знання створюється та поширюється через взаємодію учасників (Jandrić & Hayes, 2024; Rubanets, 2021). Відтак адаптація передбачає не стільки інтеграцію в конкретну інституцію, скільки здатність ефективно функціонувати у множинних взаємопов'язаних освітніх контекстах.

Роз'єднання фізичного місця перебування та освітнього середовища (декоплінг) створює нову ситуацію для формування ідентичності здобувача освіти. Відсутність традиційних маркерів академічного простору – безпосереднього спілкування, матеріальної

інфраструктури, символічного середовища – призводить до виникнення своєрідного «психологічного вакууму». У цих умовах адаптація полягає у здатності особистості самостійно конструювати власну академічну ідентичність, спираючись на цифрові інструменти, комунікативну активність і результати навчання (Williamson & Hogan, 2021; Fragoso et al., 2011). Отже, процес самоідентифікації набуває більш рефлексивного та індивідуалізованого характеру.

Навчання «поза територіями» характеризується «атопічністю», тобто відсутністю єдиного стабільного освітнього середовища. У таких умовах адаптація спрямована на подолання відчуття відчуженості та формування нових механізмів психологічної опори. Особистість має навчитися функціонувати у стані постійної циркуляції знань і контекстів, що вимагає розвитку когнітивної гнучкості та здатності до швидкого перемикавання між різними культурними й професійними середовищами (Edwards & Usher, 2007; Chiang & Karjalainen, 2022). Це дає змогу говорити про формування «когнітивної мобільності» як ключового результату адаптації.

Адаптація в умовах навчання «поза територіями» реалізується через три взаємопов'язані вектори: інституційний, цифровий та інтерперсональний.

Інституційна адаптація пов'язана з необхідністю орієнтації у різних освітніх системах, стандартах і правилах. Здобувач освіти має опанувати різні підходи до оцінювання, академічної доброчесності та організації освітнього процесу. Важливим результатом є формування «інституційної гнучкості» – здатності ефективно використовувати мікрокваліфікації, цифрові сертифікати та інші інструменти визнання результатів навчання (Wheelahan & Moodie, 2021; Pereira et al., 2025).

Цифрова адаптація виходить за межі базової цифрової грамотності й передбачає інтеграцію у «алгоритмічне освітнє середовище», де взаємодія та навчальні траєкторії значною мірою визначаються цифровими платформами та аналітичними системами (Lang et al., 2022; Williamson et al., 2022). У таких умовах особистість замінює традиційну підтримку викладача мережевими формами взаємодії та самостійним управлінням навчанням.

Інтерперсональна адаптація передбачає розвиток міжкультурної компетентності, оскільки навіть без фізичної мобільності здобувач освіти взаємодіє з представниками різних культур у межах транснаціональних освітніх практик (Helm & van der

Velden, 2021; Brooks et al., 2024). Отже, «перетин кордонів» відбувається на рівні цінностей, норм і комунікативних моделей.

Формування нових умов навчання зумовлює появу суб'єкта нового типу – «освітнього номада», для якого кордони стають ресурсом, а не бар'єром. Така модель поведінки передбачає високу мобільність, автономність і здатність до саморегуляції (Cohen & Hannonen, 2026). Водночас вона супроводжується ризиком фрагментації ідентичності, що актуалізує потребу в соціально-психологічній адаптації як механізмі збереження цілісності «Я».

Для України проблема адаптації в умовах навчання «поза територіями» має особливу актуальність у зв'язку з війною та міграційними процесами. Освітня мобільність часто є вимушеною, що посилює психологічне навантаження на здобувачів освіти. Водночас інтеграція у глобальні освітні мережі дає змогу зберігати безперервність навчання та підтримувати зв'язок із національною освітньою системою (OECD, 2023; Локшина та ін., 2025). У цьому контексті адаптація виступає як механізм резильєнтності, що забезпечує соціальну включеність і запобігає маргіналізації.

Попри значний потенціал, навчання «поза територіями» супроводжується низкою ризиків (UNESCO, 2023; Selwyn, 2021):

- інформаційне перевантаження внаслідок інтенсивної циркуляції знань;
- криза приналежності через відсутність стабільного освітнього середовища;
- цифровий розрив, що обмежує доступ до ресурсів і поглиблює соціальну нерівність.

Отже, соціально-психологічна адаптація в умовах навчання «поза територіями» є багатовимірним процесом, що передбачає опанування нової «віртуальної територіальності». Вона ґрунтується на розвитку когнітивної гнучкості, здатності до самоорганізації та ефективної взаємодії у мережевих структурах. У цьому контексті адаптація виступає не лише як реакція на нові умови, а як ключова умова успішного функціонування особистості у глобалізованому освітньому просторі XXI століття.

Список посилань

Brooks, R., Courtois, A., Faas, D., Jayadeva, S., & Beech, S. (2024). International student mobility within Europe: Responding to contemporary

challenges. *Higher Education*, 88, 1663–1672.
<https://doi.org/10.1007/s10734-024-01222-0>

Chiang, K.-H., & Karjalainen, A. (2022). Fluid education – A new pedagogical possibility. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 66(6), 991–1004. <https://doi.org/10.1080/00313831.2021.1958254>

Cohen, S., & Hannonen, O. (2026). A review of research into lifestyle mobilities and digital nomadism. *Annals of Tourism Research*, 116, 104067. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2025.104067>

Edwards, R., & Usher, R. (2007). *Globalisation & Pedagogy: Space, Place and Identity* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203945001>

Fragoso, S., Rebs, R. R., & Barth, D. L. (2011). Virtual territorialities: Identity, ownership and sense of belonging in multiuser online environments. *Matrizes*, 5(1), 211–225. <https://www.researchgate.net/publication/265844182>

Heller, R. F. (2022). *The distributed university for sustainable higher education*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-981-16-6506-6>

Helm, F., & van der Velden, B. (2021). *Erasmus+ virtual exchange: Intercultural learning experiences: 2020 impact report*. European Education and Culture Executive Agency. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2797/870428>

Jandrić, P., Martinez, A. F., Reitz, C., Jackson, L., Grauslund, D., Hayes, D., Lukoko, H. O., Hogan, M., Mozelius, P., Arantes, J. A., Levinson, P., Ozoliņš, J. J., Kirylo, J. D., Carr, P. R., Hood, N., Tesar, M., Sturm, S., Abegglen, S., Burns, T., Sinfield, S., ... Hayes, S. (2022). Teaching in the Age of Covid-19 – The New Normal. *Postdigital Science and Education*, 4(3), 877–1015. <https://doi.org/10.1007/s42438-022-00332-1>

Lang, C., Siemens, G., Wise, A. F., Gašević, D., & Merceron, A. (Eds.). (2022). *Handbook of learning analytics* (2nd ed.). Society for Learning Analytics Research (SoLAR). <https://doi.org/10.18608/hla22>

Nuffic. (2025, July). *Learning beyond borders: A study on credit mobility and digital international collaboration in Dutch higher education* (NUF2025/03; Translation from the original Dutch version). <https://www.nuffic.nl/sites/default/files/2025-12/Rapport-Learning-Beyond-Borders.pdf>

OECD. (2023). *Learning during crisis: Insights for Ukraine from across the globe*. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/projects/edu/education-2040/publications/ukraine->

[narratives/Learning%20during%20crisis%20Insights%20for%20Ukraine%20from%20across%20the%20globe.pdf](#)

Pereira, M. A., D’Inverno, G., & Camanho, A. S. (2025). *Learning mobility in European higher education: How has the Union’s flagship initiative progressed?* *Annals of Operations Research*, 351, 1589–1619. <https://doi.org/10.1007/s10479-024-06195-y>

Selwyn, N. (2021). Ed-tech within limits: Anticipating educational technology in times of environmental crisis. *E-Learning and Digital Media*, 18(5), 496–510. <https://doi.org/10.1177/20427530211022951>

UNESCO. (2023). *Global education monitoring report 2023: Technology in education: A tool on whose terms?* UNESCO Publishing. <https://doi.org/10.54676/UZQV8501>

Wheelahan, L., & Moodie, G. (2021). Analysing micro-credentials in higher education: a Bernsteinian analysis. *Journal of Curriculum Studies*, 53(2), 212–228. <https://doi.org/10.1080/00220272.2021.1887358>

Williamson, B., & Hogan, A. (2021). *Pandemic privatisation in higher education: Edtech & university reform*. Education International. <https://www.researchgate.net/publication/349144766>

Williamson, B., Gulson, K. N., Perrotta, C., & Witzemberger, K. (2022). Amazon and the new global connective architectures of education governance. *Harvard Educational Review*, 92(2), 231–256. <https://doi.org/10.17763/1943-5045-92.2.231>

Вороніна-Пригодій, Д. (2024). Інтеграційні процеси у середній освіті країн Європейського Союзу: прогрес у досягненні показників європейського освітнього простору. *Український педагогічний журнал*, (4), 41–56. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-41-56>

Локшина, О., Сисоєва, С., Борисенко, І., Вороніна-Пригодій, Д., Глушко, О., Джурило, А., Кравченко, С., & Шпарик, О. (2025). *Інтеграційні процеси у галузі освіти в Європейському Союзі: стратегічні пріоритети, сутнісні характеристики та інноваційні практики [Електронне видання]: аналітичні матеріали (препринт)*. Національна академія педагогічних наук України, Інститут педагогіки НАПН України. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-804-3-2025-257>

Рубанець, О. (2021). Мережевий освітній простір. *Вища освіта України*, 4(83), 39–46. [https://doi.org/10.31392/NPU-VOU.2021.4\(83\).04](https://doi.org/10.31392/NPU-VOU.2021.4(83).04)